

พัฒนาการของแบบเรียนในการสอนอ่านเขียนภาษาไทย ระดับประถมศึกษาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ จนถึงปัจจุบัน^๑

ภาสพงศ์ ผิวพอใช้^๒

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์วิธีสอนอ่านและเขียนจากแบบเรียนหรือหนังสือเรียนภาษาไทยที่ใช้ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ จนถึงปัจจุบัน ผลการวิจัยพบว่าแบบเรียนหรือหนังสือเรียนในแต่ละยุคสมัยมีความมุ่งหมายที่แตกต่างกัน ความแตกต่างดังกล่าวสามารถนำมากำหนดช่วงเวลาของพัฒนาการการสอนอ่าน-เขียนภาษาไทยได้เป็น ๒ ช่วง ช่วงแรก จะมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ให้ผู้เรียนอ่านออกเขียนได้ ต่อมาเมื่อบริบททางสังคมเปลี่ยนแปลงไป และมีการปรับเปลี่ยนหลักสูตร แบบเรียนหรือหนังสือเรียนก็จะมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ด้านการใช้ภาษาเป็นเครื่องมือสื่อสาร

คำสำคัญ: แบบเรียน, การอ่านและการเรียน, ระดับประถมศึกษา

^๑ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “พัฒนาการรูปแบบวิธีสอนอ่าน-เขียนภาษาไทยในระดับประถมศึกษาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 จนถึงปัจจุบัน” โดย รองศาสตราจารย์อิงอร สุพันธ์ุณีขและนายภาสพงศ์ ผิวพอใช้ ในชุดโครงการ “การสร้างการรับรู้ภาษาไทยในสังคมไทยและโลก” สนับสนุนโดยสำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

^๒ อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาและวรรณคดีตะวันออก คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

The Development of textbooks for teaching reading and writing at the elementary education level from the Reign of King Rama V to the Present

Passapong Pewporchai^๑

Abstract

The research aims to analyze teaching methods from Thai exercise books and textbooks of Thai reading and writing at the elementary education level from the Reign of King Rama V to the Present. The research found that the exercise books and textbooks used in each period had different aims. These differences can be used for specifying the periods of the development of the teaching methods of Thai reading and writing into two periods. The first period aimed at the outcome of enabling learners to read and write Later, with the change in the social context, the curricula were also changed, using exercise books and textbooks that aimed at yielding efficient outcomes in using language as a communicative instrument.

Keywords: textbook, reading and writing, elementary education level

^๑ A lecturer, Department of Eastern Language and Literature, Faculty of Liberal Arts, Ubon Ratchathani University

บทนำ

แบบเรียนภาษาไทยเล่มแรกนั้นแต่งขึ้นในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชแห่งกรุงศรีอยุธยา พระโหราธิบดี ซึ่งเป็นนักปราชญ์ทางภาษาและโบราณคดี ได้แต่งแบบเรียนภาษาไทยชื่อ**จินตามณี** นับเป็นแบบเรียนภาษาไทยเล่มแรกที่สอนอ่านเขียนจนถึงแต่งโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน และใช้เป็นแบบเรียนสืบต่อมาเป็นเวลายาวนาน หลังจากนั้นได้มีผู้แต่งหนังสือแบบเรียนภาษาไทยเพิ่มขึ้น กล่าวคือในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว สันนิษฐานว่ามีหนังสือประถม ก กา หนังสือประถม ก กาทัดอ่าน หนังสือประถมมาลา หนังสือจินตามณีฉบับความแปลก หนังสือจินตามณีฉบับความพ้อง และหนังสือจินตามณีฉบับสำรวมของหมอบรัดเลย์ ปัจจุบันกรมศิลปากรได้จัดพิมพ์หนังสือประถม ก กา เป็นอักษรไทยปัจจุบัน และใช้ศึกษาเกี่ยวกับแบบเรียนภาษาไทยตามสถาบันต่าง ๆ

หนังสือแบบเรียนภาษาไทยที่ใช้ในสมัยที่มีการปฏิรูปการศึกษาได้แก่หนังสือแบบเรียนหลวง หนังสือแบบเรียนหลวงนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้พระยาตรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) เขียนขึ้นเพื่อใช้สอนในโรงเรียนต่าง ๆ สมัยนั้น

จนกระทั่งเมื่อมีการตั้งหน่วยงานทางการศึกษาคือกรมศึกษาธิการขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๓๐ สมเด็จพระยาตราชูภานุภพ อธิบดีกรมศึกษาธิการ นิพนธ์หนังสือแบบเรียนเร็ว ๓ เล่มและประกาศใช้เป็นแบบเรียนภาษาไทยในโรงเรียนต่าง ๆ แทนหนังสือแบบเรียนหลวง หลังจากนั้นได้มีการปรับปรุงแก้ไขแบบเรียนตามหลักสูตรที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เพื่อให้เหมาะสมกับบริบททางสังคม แบบเรียนจึงเปลี่ยนไปตามหลักสูตรแต่ละสมัยด้วย

อนึ่ง คำว่า แบบเรียน และหนังสือเรียนนั้น พบว่า ก่อนการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น ในปีพุทธศักราช ๒๕๒๑ หนังสือที่จัดทำขึ้นเพื่อเป็นอุปกรณ์ในการเรียนการสอนมีชื่อเรียกต่าง ๆ กัน เช่นแบบเรียน หนังสือแบบเรียน เป็นต้น ต่อมาเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรก็มีการเปลี่ยนแปลงมาใช้คำว่า หนังสือเรียน ทั้งสิ้น โดยมีการกำหนดว่าหนังสือเรียนเป็นเพียงหนังสือที่ทางโรงเรียนให้นักเรียนจัดทำไว้ประกอบการเรียนตามรายวิชาเท่านั้น

พัฒนาการของแบบเรียนในการสอนอ่านเขียนภาษาไทยระดับประถมศึกษาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ ๕๗ จนถึงปัจจุบัน

การศึกษาพัฒนาการการสอนอ่านเขียนในแบบเรียนภาษาไทยนั้น มีผู้วิจัยไว้ อาทิ สุนันท์ อัญชลินกุล (๒๕๔๖) ได้ศึกษา “การศึกษาพัฒนาการของหลักภาษาไทย” โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาพัฒนาการของการสอนหลักภาษาและไวยากรณ์ไทย โดยศึกษาจากแบบเรียนภาษาไทยตั้งแต่จินตามณีจนถึงปัจจุบัน นิยะดา เหล่าสุนทร (๒๕๕๒) ก็ได้ศึกษาเรื่อง “วัตนาการของแบบเรียนภาษาไทย” โดยศึกษาแบบเรียนภาษาไทยตั้งแต่แรกเริ่มจนถึงแบบเรียนในสมัยที่ได้รับอิทธิพลจากไวยากรณ์ภาษาอังกฤษ ผลการวิจัยทั้งสองเรื่องสรุปได้ว่า แบบเรียนแต่ละเล่มจะมีวิธีสอนทั้งที่เหมือนและต่างกัน ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาในรายละเอียดว่า วิธีสอนในแบบเรียนแต่ละสมัยนั้นมีลักษณะเป็นอย่างไร มีคู่มือและสื่อการสอนอย่างไรบ้าง วิธีสอนแบบใดจะช่วยแก้ปัญหาการอ่านไม่ออก เขียนไม่ได้ ซึ่งเป็นปัญหาในระดับชาติ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการของวิธีสอนอ่านเขียน ที่ปรากฏในแบบเรียนภาษาไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ จนถึงปัจจุบัน จากข้อมูลเอกสาร ซึ่งเป็นแบบเรียนหรือหนังสือเรียนหลักที่ใช้ในแต่ละสมัย ซึ่งผู้วิจัยสามารถสำรวจได้แก่

๑. แบบเรียนหลวงของพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) มี ๖ เล่ม ได้แก่ มูลบทบรรพกิจ วาหนิต์นิกร อักษรประโยค สังโยคพิธาน ไวพจน์พิจารณ์ และพิศาลการ์นต์
๒. แบบเรียนเร็ว เล่ม ๑-๓ ของกรมพระยาดำรงราชานุภาพโดยมีพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ช่วยเรียบเรียง
๓. แบบเรียนใหม่ ของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี
๔. แบบเรียนเร็วใหม่ เล่ม ๑ ตอนต้น ตอนกลาง และตอนปลาย ของหลวงดรฤทธิจักร โดยมึนายฉันท ขำวิไลช่วยเรียบเรียงตอนต้น
๕. แบบสอนอ่านภาษาไทย ชุด สุตากับคาวี ของนายอภัย จันทวิมล
๖. แบบสอนอ่านมาตรฐาน เล่ม ๑-๒ ของนายยง อิงคเวทย์
๗. แบบสอนอ่านชุดบันไดก้าวหน้า ของนายกี กิรติวิทโยลาร (เรียกกันว่า ชุด เรณู-ปัญญา)
๘. แบบสอนอ่านภาษาไทย ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ ของนายสมาน แสงมลิ มี ๒ เล่ม คือ เราช่วยกัน และเราขยันเรียน

๙. แบบเรียนภาษาไทยชั้นประถมศึกษา ตามหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. ๒๕๐๓
๑๐. หนังสือเรียนภาษาไทย ตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช ๒๕๒๑
๑๑. หนังสือเรียนภาษาไทย ตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช ๒๕๒๑ ชุดพื้นฐานภาษา (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓)
๑๒. หนังสือสาระการเรียนรู้พื้นฐาน กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ระดับประถมศึกษา พุทธศักราช ๒๕๔๔ (ชุดพื้นฐานภาษา ชุดภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที และชุดภาษาเพื่อชีวิต วรรณคดีลำน่าน)
๑๓. หนังสือสาระการเรียนรู้พื้นฐาน กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ระดับประถมศึกษา พุทธศักราช ๒๕๕๑ (ชุดภาษาเพื่อชีวิต ภาษาพาที และชุดภาษาเพื่อชีวิต วรรณคดีลำน่าน)

พัฒนาการของแบบเรียนในการสอนอ่านเขียนระดับประถมศึกษา

นับตั้งแต่มีการตั้งโรงเรียนหลวงขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๔ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีแบบเรียนที่ใช้สอนกันในสมัยนั้นคือมูลบทบรรพกิจของพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) ซึ่งแบ่งออกเป็น ๖ เล่ม คือ มูลบทบรรพกิจ ว่าด้วย การประสมคำ ว่าหนิต์นิกรว่าด้วยอักษรนำ อักษรประโยค ว่าด้วย อักษรควบ สังโยคพินธาน ว่าด้วยมาตราสะกด ไวพจน์พิचारณ์ ว่าด้วย คำพ้อง และพิศาลการันต์ว่าด้วย คำที่มีตัวการันต์ แบบเรียนชุดนี้ใช้มาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๑๔-๒๔๓๒ หลังจากนั้น สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงนิพนธ์แบบเรียนเร็วขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๓ และใช้เรื่อยมาจนถึง พ.ศ. ๒๔๗๗

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว แบบเรียนที่ใช้สอนก็ยังคงเป็นแบบเรียนเร็วของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ และมีหนังสือเรียนอีกเล่มหนึ่งที่นิยมใช้กันมาก คือแบบหัดอ่านหนังสือไทยเล่มต้น-ปลาย ป.๑ ของอำมาตย์โท พระวิภาชนวิทยาสิทธิ (สังข์ พุกกะเวส)

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว มีแบบเรียนใหม่ เล่ม๑-๒ ของ เจ้าพระยาอรรคมคัฒมุนตรี เริ่มใช้ในโรงเรียนทั่วไปเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๗ แต่ไม่เป็นที่นิยมจึงเลิกใช้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๐

พัฒนาการของแบบเรียนในการสอนอ่านเขียนภาษาไทยระดับประถมศึกษาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ ถึงจนถึงปัจจุบัน

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล มีแบบเรียนเร็วใหม่ ๓ เล่ม (เล่มต้น เล่มกลาง เล่มปลาย) ของหลวงจรูณกจิวิฑูร และนายฉันทน์ ขำวิไล เริ่มใช้มาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๐ เรื่อยมาจนถึง พ.ศ. ๒๕๒๐

เมื่อพิจารณาแบบเรียนสอนอ่าน-เขียนที่ใช้กันมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ ถึงรัชกาลที่ ๘ แล้วจะเห็นได้ว่า มีลักษณะร่วมกันคือเน้นการอ่านออก-เขียนได้เป็นสำคัญ การสอนจะเน้นการแจกลูกประสมคำ เพื่อให้อ่านออก-เขียนได้

ส่วนรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช การสอนอ่าน-เขียน มีพัฒนาการอย่างเห็นได้ชัด กล่าวคือ มีได้เน้นการอ่านออก-เขียนได้เท่านั้น แต่จะมีแนวคิดที่ว่า ภาษาเป็นเครื่องมือในการสื่อสาร จึงทำให้มีแบบเรียน ๒ ลักษณะ คือ

๑. แบบเรียนที่เน้นการอ่านออก-เขียนได้ มี ๒ แบบ คือ

๑.๑ แบบแจกลูกประสมคำ ใช้หนังสือแบบเรียนเร็วใหม่ ของหลวงจรูณกจิวิฑูร และนายฉันทน์ ขำวิไล ต่อเนื่องมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๐

๑.๒ แบบสอนอ่าน-เขียน เป็นคำ เป็นประโยค ใช้หนังสือแบบสอนอ่านมาตรฐานตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๔-๒๕๐๑ มี ๕ เล่ม ได้แก่

- ๑) หนังสืออ่านมาตรฐาน ของนายยง อิงคเวทย์
- ๒) แบบสอนอ่านภาษาไทย ชุดสุดา-คารวี ของนายอภัย จันทวิมล
- ๓) ชุดบันไดก้าวหน้า (เรณู-ปัญญา) ของนายกี กिरติวิทโยสาร
- ๔) แบบเรียนภาษาไทย ประถมปีที่ ๑ ของนายสมาน แสงมะลิ
- ๕) แบบสอนอ่านภาษาไทย ชุดเราช่วยกัน เราขยันเรียน ของนายก่อ สวัสดิพิพากษ์

หนังสือแบบสอนอ่านมาตรฐานนี้เกิดขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ เมื่อประเทศไทยได้รับความช่วยเหลือจากต่างประเทศ มีสหรัฐอเมริกา แคนาดา เป็นต้น แบบสอนอ่าน-เขียนเป็นคำ เป็นประโยคทั้ง ๕ เล่มนี้จะมีคำมาตรฐานที่กำหนดให้เรียน วิธีสอนจะหัดอ่านเป็นคำ โดยมีค่าน้อย แต่จะซ้ำๆ กัน เพื่อให้เด็กจำได้เร็ว ครูจะเริ่มสอนด้วยการแนะนำคำใหม่ในบทเรียนก่อน เมื่อผู้เรียนเข้าใจ และอ่านเป็นคำ ๆ ได้แล้ว จึงฝึกอ่านเป็นประโยคต่อไป ประโยคจะไม่ซับซ้อน ส่วนประกอบของประโยคจะซ้ำ ๆ กัน

บางเล่มจะมีการทบทวนคำใหม่ที่เรียนไปแล้วทุก ๆ ๕ บท เมื่อให้เด็กอ่านได้เป็นคำ ๆ แล้ว ก็จะสอนให้รู้จักพยัญชนะและสระในคำเหล่านั้นด้วย การสอนแบบนี้ อาจมีปัญหา คือเมื่อเด็กพบคำใหม่ ๆ ก็อาจจะอ่านไม่ได้

วิธีการสอนอ่าน-เขียนในแบบเรียนบางเล่ม เช่น แบบเรียนภาษาไทย ประถม ปีที่ ๑ ของนายสมาน แสงมณี จะมีคู่มือสำหรับครูด้วย แบบเรียนชุดนี้ไม่มีแบบฝึกหัด การทบทวนจึงขึ้นอยู่กับการสอนของครู การสอนหนังสือชุดนี้ ครูเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญ และต้องเตรียมอุปกรณ์ช่วยสอน เช่น บัตรคำ การสอนจึงจะได้ผลดี ถ้าครูผู้สอนใช้หนังสือชุดนี้ แต่ใช้วิธีสอนแบบแจกลูกประสมคำ การสอนก็จะไม่ได้ผล

๒. แบบเรียนที่เน้นภาษาเป็นเครื่องมือในการสื่อสาร

ในแบบเรียนจะบูรณาการการสอน ๕ ทักษะ คือ ฟัง พูด อ่าน เขียน และ คิด รวมทั้งหลักภาษา โดยไม่แยกสอนเป็นส่วน ๆ แบบเรียนแบ่งเป็น ๓ แบบดังนี้

๒.๑ แบบเรียนภาษาไทยชั้นประถมศึกษา ในหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. ๒๕๐๓

แบบเรียนภาษาไทยหลักสูตรนี้ จะแบ่งบทเรียนออกเป็นบทสั้น ๆ โดยตัดตอนมาจากบทกล่อมเด็ก วรรณคดี ประเพณีต่าง ๆ ประวัติศาสตร์ ฯลฯ เนื้อหาโดยรวมจะเน้นให้ผู้เรียนรักชาติ ภาคภูมิใจในความเป็นไทย ส่งเสริมและอนุรักษ์วรรณคดี และประเพณีที่ดีงามของไทย

วิธีสอนอ่าน-เขียนมีความผสมผสานกับแบบเรียนยุคก่อนหน้านี้ โดยเริ่มต้นสอนให้อ่านเป็นคำ เป็นประโยค และเป็นเรื่องราวต่าง ๆ เริ่มจากเรื่องสั้น ๆ ง่าย ๆ ไปสู่เรื่องที่ยาวขึ้น เมื่ออ่านเรื่องแล้ว จะมีแบบฝึกหัด มีกิจกรรมทำยบท ซึ่งเป็นการแจกลูกประสมคำ นอกจากจะสอนให้อ่านออกแล้ว ยังสอนให้คิดเป็น พูดตอบคำถามได้ และเขียนเล่าเรื่องที่อ่านได้

ในการสอนจะมีคู่มือสำหรับครู ในคู่มือนี้จะมีรายละเอียดของแต่ละบท มีจุดประสงค์ วิธีสอน เครื่องมือ อุปกรณ์ช่วยสอน ฯลฯ ถ้าครูผู้สอนทำตามคู่มือ การสอนก็จะมีผลสัมฤทธิ์ระหว่างที่อ่านออกเขียนได้กับการพัฒนาทักษะการใช้ภาษาต่าง ๆ ทั้งการพูด อ่าน เขียน ฟัง และคิด รวมทั้งหลักภาษาด้วย

๒.๒ หนังสือเรียนภาษาไทยของกระทรวงศึกษาธิการ ในหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. ๒๕๒๑ และหนังสือเรียนภาษาไทยของกระทรวงศึกษาธิการ ในหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. ๒๕๒๑ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓)

หนังสือเรียนทั้ง ๒ ชุดนี้มีลักษณะที่คล้ายกันมาก เป็นหนังสือเรียนที่เน้นการฝึกทักษะการใช้ภาษา รวมทั้งหลักภาษาด้วย ส่วนที่แตกต่างจากแบบเรียนในปี พ.ศ. ๒๕๐๓ คือเนื้อหาจะเรียบเรียงขึ้นใหม่เพื่อใช้สอนโดยเฉพาะ

๒.๒.๑ หนังสือเรียนภาษาไทยในหลักสูตร พ.ศ. ๒๕๒๑ ในการแต่งเรื่องจะใช้พยัญชนะ สระเดี่ยว สระผสม คำที่มีพยัญชนะต้นเป็นอักษรควบ คำที่มีพยัญชนะต้นเป็นอักษรนำ ฯลฯ ให้ผู้เรียนอ่านเป็นคำ เป็นประโยค และเป็นเรื่องราวต่อเนื่องกันจาก ป. ๑-ป.๖ มีตัวละครเป็นชุด มีเนื้อเรื่องสนุกสนานและเหมาะสมกับวัย เพื่อให้จำได้ดี และยังแทรกคติสอนใจด้วย เช่น ให้รักการเรียน มีความสุจริต พากเพียร เมตตาสัตว์ เมื่อจะสอนเนื้อหาเกี่ยวกับวรรณคดี หรือนิทานพื้นบ้าน ก็จะทำให้คุณยายเป็นคนเล่าเรื่องให้ฟัง เมื่ออ่านแล้วทำให้รู้สึกได้ถึงความรักความอบอุ่นในครอบครัว มีความสามัคคี เมื่อเพื่อนมีปัญหาที่ร่วมมือกันช่วยเหลือ เมื่อชุมชนประสบปัญหาที่ร่วมมือแก้ไข

วิธีการสอนอ่าน-เขียนจะเริ่มด้วยการอ่านบทเรียนที่แบ่งเป็นบท ๆ บทแรก ๆ เนื้อหาจะไม่ยาวมากนัก แต่เมื่อเรียนชั้นสูงขึ้น เนื้อหาที่จะเพิ่มมากขึ้น และมีแบบฝึกหัดท้ายบท แบบฝึกหัดจะเป็นแบบแจกลูกประสมคำ โดยเริ่มจากเรื่องง่าย ๆ มีแบบฝึกอ่าน แบบฝึกผันวรรณยุกต์ ตัวสะกดมาตราต่าง ๆ อักษรนำ อักษรควบกล้ำ ฯลฯ แบบเรียนนี้จะมีคู่มือครูชั้นปีละ ๑ เล่ม ในคู่มือจะบอกวัตถุประสงค์ และ วิธีสอนอย่างละเอียด ถ้าครูใช้คู่มือในการสอนบทเรียนแต่ละบทก็จะช่วยให้บรรลุวัตถุประสงค์ได้ง่าย คือผู้เรียนสามารถฝึกอ่านเนื้อเรื่อง ตอบคำถาม แสดงความคิดเห็นด้วยการพูดหรือเขียนสรุปเรื่องที่อ่านได้ และเข้าใจหลักภาษาตามที่หลักสูตรกำหนด

หนังสือเรียนในหลักสูตร พ.ศ. ๒๕๒๑ หรือที่รู้จักกันในชื่อ “หนังสือชุดมานะ-มานี” เป็นหนังสือเรียนที่ดีชุดหนึ่ง ในปัจจุบันยังมีการพิมพ์เป็นหนังสืออ่านประกอบในชุดสาระการเรียนรู้ภาษาไทยระดับประถมศึกษาด้วย

๒.๒.๒ หนังสือเรียนในหลักสูตร พ.ศ. ๒๕๒๑ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓)

หนังสือเรียนนี้จะมีลักษณะคล้ายหนังสือเรียนในหลักสูตร พ.ศ. ๒๕๒๑ มีตัวละครเด่น คือ แก้วและกล้า แต่คนจะจำไม่ค่อยได้ เพราะเนื้อหาไม่ต่อเนื่องเหมือนหนังสือเรียนในหลักสูตร พ.ศ. ๒๕๒๑ สาเหตุที่ต้องเปลี่ยนหนังสือเรียน เป็นชุดใหม่ใน พ.ศ. ๒๕๓๓ เนื่องจากสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้ต้องพัฒนาหนังสือเรียนให้เข้ากับยุคสมัย เช่น มีเรื่องการเข้าแถวซื้ออาหาร โรงเรียนสีเขียว ประชาธิปไตย คอมพิวเตอร์ เพื่อนรัก ชีวิตยุคใหม่ ฯลฯ และยังมีบทอ่านเสริมความรู้อีกด้วย เช่น รักษาป่า กินอย่างไรให้แข็งแรง มารยาทในรถโดยสาร สัทธิรรมชาติผสมอาหาร คอมพิวเตอร์ทำงานอย่างไร ฯลฯ

วิธีสอนอ่าน-เขียนหนังสือเรียนเล่มนี้ก็เหมือนกับหนังสือเรียนในหลักสูตร พ.ศ. ๒๕๒๑ คือผู้เรียนจะได้อ่านบทเรียนหลัก บทอ่านเสริม แล้วจะมีแบบฝึกหัดให้ทำ สิ่งที่ต่างกันคือบทเรียนนี้จะระบุคำใหม่ไว้ ในบทเรียน (ไม่อยู่ในคู่มือ) ผู้สอนจะต้องอธิบายคำใหม่ และวิธีใช้คำเหล่านั้นด้วยการแต่งประโยค หรืออื่น ๆ แต่ระดับจะสอนการแจกลูกประสมคำไปที่ละน้อย ๆ เมื่อจบ ป. ๖ ก็จะเรียนครบตามที่หลักสูตรกำหนดไว้ ผู้เรียนจะได้ฝึกทักษะการอ่าน-เขียน-พูด-ฟัง-คิด และได้เรียนหลักภาษา ไปพร้อม ๆ กันในลักษณะบูรณาการ

หนังสือเรียนภาษาไทยระดับประถมศึกษาหลักสูตรนี้จะมีคู่มือครูเพื่อช่วยในการสอนชั้นปีละ ๑ เล่ม รายละเอียดของคู่มือใกล้เคียงกับแบบเรียนในหลักสูตร พ.ศ. ๒๕๒๑ ส่วนที่ต่างกันคือหนังสือเรียนหลักสูตรนี้ได้เพิ่มเนื้อหาที่เข้ากับยุคสมัยและให้ความรู้ที่จะนำไปใช้มากขึ้น

๒.๓ หนังสือเรียนชุดภาษาเพื่อชีวิต ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. ๒๕๔๔ และหนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานภาษาไทย ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. ๒๕๕๑

หนังสือเรียนทั้ง ๒ ชุดนี้มีสิ่งที่เหมือนกันคือแบ่งแบบเรียนออกเป็น ๓ เล่ม คือ ภาษาพาที วรรณคดีลำน่าน และทักษะภาษา

หนังสือเรียน ภาษาพาทีเน้นเนื้อหาการใช้ภาษาและหลักภาษา มีคำประพันธ์ร้อยกรอง เพลงพื้นบ้านแทรกอยู่ด้วย ส่วนวรรณคดีลำน่านจะให้ความรู้ทาง

ภาษาและวรรณคดี และทักษะภาษา จะเป็นแบบฝึกหัดที่ใช้กับภาษาพาทีและวรรณคดี
ลำนํ้า

การสอนอ่าน-เขียนหนังสือเรียนชุดภาษาเพื่อชีวิต ในหลักสูตรการศึกษา
ขั้นพื้นฐาน พ.ศ. ๒๕๔๔

หนังสือทั้ง ๓ เล่มนี้จะแบ่งเนื้อหาเป็นบท ๆ เนื้อหาจะเหมาะกับวัย ระดับ
ชั้นเด็กเล็กเนื้อหาไม่มากและไม่ซับซ้อน แต่เมื่อเรียนชั้นสูงขึ้น เนื้อหาที่จะมากและยาก
ขึ้นตามลำดับ

ภาษาพาที แบ่งบทเรียนแต่ละบทออกเป็น ๓ ส่วน คือ บทอ่านหลัก บท
อ่านเสริม และส่วนกิจกรรม เนื้อเรื่องจะไม่เรียงร้อยต่อเนื่องกัน ไม่มีตัวละครเป็นชุด
เนื้อหาเป็นการเล่าเรื่องใหม่ ๆ เน้นให้ผู้เรียนมีความสุขเพลิดเพลิน และซาบซึ้งไปกับ
ความเป็นไทย รู้จักใช้ภาษาที่สละสลวย ขณะเดียวกันก็สอดแทรกคุณธรรมจริยธรรม
ด้วย ในส่วนกิจกรรมจะผสมผสานการแจกลูกประสมคำกับทักษะทั้งห้าและหลักภาษา
เน้นการทำกิจกรรมร่วมกัน ช่วยกันอ่าน ช่วยกันตอบคำถามจากเรื่องที่อ่าน ช่วยกัน
ค้นหาคำต่าง ๆ ช่วยกันทำ ฯลฯ เพื่อให้ผู้เรียนสนุก และฝึกฝนการทำงานร่วมกัน

เมื่อเรียนระดับชั้นสูงขึ้น มีคำศัพท์ใหม่ ๆ เพิ่มมากขึ้น ก็จะมีกิจกรรม
“อ่านเพิ่มเติมความหมาย” “อ่านประโยค” และ “อธิบายเพิ่มเติมความรู้” นำเสนออย่าง
เป็นระบบ เมื่อสำเร็จชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ แล้ว ผู้เรียนไม่เพียงแต่อ่านออกเขียน
ได้เท่านั้น แต่ต้องมีความคิด รู้จักคิดวิเคราะห์ มีการสร้างสรรค์ มีระเบียบวินัย ใน
การอยู่ร่วมกันในสังคม ด้านการเขียนก็จะหลากหลายมากขึ้น สอดคล้องกับชีวิตจริง

วรรณคดีลำนํ้า เป็นการผสมผสานความรู้ทางภาษาและวรรณคดี การ
ตั้งชื่อเรื่องก็ชวนให้ผู้เรียนสนใจ และได้ฝึกหาแนวคิดที่ได้จากเรื่อง เมื่อเรียนในระดับ
ชั้นสูงขึ้นไปก็จะมีกิจกรรมที่หลากหลายขึ้น ทั้งการแต่งนิทาน การจัดกิจกรรมประกอบ
การแสดง การรวบรวมสำนวนโวหารที่ได้จากการอ่านวรรณคดี การรวบรวมเพลงที่มี
ข้อคิดเกี่ยวกับความรักชาติ การใช้โวหารเปรียบเทียบที่แสดงความรู้สึก ฯลฯ ผู้เรียน
จะได้ทั้งข้อคิดที่นำไปใช้ได้ในชีวิตจริง และมีความคิดสร้างสรรค์ในการสร้างเรื่องราว
ใหม่ ๆ ได้ด้วย ส่วนทักษะภาษานั้นเป็นแบบฝึกหัดสำหรับภาษาพาที และวรรณคดีลำนํ้า

ในการจัดการเรียนการสอนนั้น ครูผู้สอนจะต้องสอนทั้งภาษาพาที และวรรณคดีลำนำสลบกันอย่างเหมาะสม โดยให้ทำแบบฝึกหัดในทักษะภาษาด้วย เพื่อพัฒนาทักษะทุกด้านของผู้เรียน

๒.๔ การสอนอ่าน-เขียนตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. ๒๕๕๑

หนังสือเรียนชุดนี้มีความใกล้เคียงกับหนังสือเรียนในหลักสูตร พ.ศ. ๒๕๔๔ แต่ได้ปรับเนื้อหาบางระดับชั้น ให้ทันสมัยขึ้นโดยแทรกเนื้อหาที่ส่งเสริมความเข้าใจวิถีความเป็นไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณธรรมจริยธรรม ค่านิยมที่พึงประสงค์ และรู้เท่าทันโลกตามวัยและประสบการณ์ หนังสือเรียนนี้จะมีคู่มือครู ๒ เล่ม เป็นการแนะนำอย่างกว้าง ๆ มิได้เป็นคู่มือสำหรับใช้สอนแต่ละบทเรียน

จากการศึกษาแบบเรียนและหนังสือเรียนภาษาไทยตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ ๕ จนถึงปัจจุบัน สามารถกำหนดช่วงเวลาหลักของการพัฒนาการเรียนการสอนอ่าน-เขียนเป็น ๒ ช่วง คือ การเรียนการสอนที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนอ่านออกเขียนได้ (พ.ศ. ๒๔๑๔-๒๕๐๒) และ การเรียนการสอนที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนสามารถใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร (พ.ศ. ๒๕๐๓-ปัจจุบัน)

การเรียนการสอนที่มุ่งให้ผู้เรียนอ่านออกเขียนได้นั้น อาจแบ่งย่อยเป็น ๒ ช่วง คือ การใช้วิธีสอนแบบแจกลูกประสมคำ เป็นการสอนที่เน้นท่องจำ และมีพัฒนาการมาเป็นการสอนที่เน้นความเข้าใจมากขึ้น โดยใช้วิธีสอนแบบเป็นคำ เป็นประโยค

ส่วนการเรียนการสอนที่มุ่งให้ผู้เรียนมีทักษะการสื่อสารนั้นไม่ได้มุ่งเน้นแต่เพียงทักษะการอ่านและการเขียนเท่านั้น แต่เน้นที่ทักษะการฟัง การพูด และการคิดวิเคราะห์ของผู้เรียนด้วย วิธีสอนเป็นการนำการแจกลูกประสมคำและการอ่านเป็นคำ เป็นประโยคมาผสมผสานกัน นอกจากนี้ยังเน้นพัฒนาการทางการเรียนมากกว่า ผลการสอบ คือจะเน้นทักษะการร่วมมือกันในชั้นเรียนมากขึ้น

การสอนอ่าน-เขียนที่เน้นการอ่านออกเขียนได้ จากแบบเรียนหรือหนังสือเรียน แสดงด้วยตารางดังนี้

พัฒนาการของแบบเรียนในการสอนอ่านเขียนภาษาไทยระดับประถมศึกษาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ ๖๕ จนถึงปัจจุบัน

ตารางที่ ๑ แบบเรียนหรือหนังสือเรียนที่เน้นผลสัมฤทธิ์ด้านการอ่านออกเขียนได้

แบบเรียน/หนังสือเรียน	วิธีสอน	รายละเอียด
(๑) มूलบทบรรพกิจของ พระยาศรีสุนทรโวหาร (พ.ศ. ๒๔๑๔-๒๔๓๓)	วิธีแจกลูก ประสมคำ	<ul style="list-style-type: none"> - มี ๖ เล่ม มีเนื้อหาชัดเจน - แจกลูกประสมคำพยัญชนะและสระทุกตัวโดยละเอียด - มีตัวอย่างเป็นคำ และเป็นร้อยกรองจากเรื่องกาพย์พระไชยสุริยา เมื่อสอนเรื่องมาตราตัวสะกด - ใช้แบบเรียนเป็นหลักในการสอน - เน้นการท่องจำ
(๒) แบบเรียนเร็วของ สมเด็จพระยา ดำรงราชานุภาพ (พ.ศ. ๒๔๓๓-๒๔๗๔)	วิธีแจกลูก ประสมคำ	<ul style="list-style-type: none"> - มี ๒ ตอน - ปรับปรุงวิธีสอนด้วยการแบ่งสระออกเป็น ๓ ชุด แบ่งพยัญชนะออกเป็น ๖ วรรค - ฝึกอักษรตามสระทีละชุดฝึกพยัญชนะไม่เรียงลำดับ - ฝึกให้ผู้เรียนจำเท่าที่จำเป็น และฝึกให้ทายพยัญชนะ ไม่เน้นการท่องจำ - มีตัวอย่างเป็นคำ ประโยค เรื่องสั้น ๆ ใช้ภาษาร้อยแก้ว - ใช้เวลาเรียนน้อยลงกว่าเดิม

ตารางที่ ๑ แบบเรียนหรือหนังสือเรียนที่เน้นผลสัมฤทธิ์ด้านการอ่านออกเขียนได้ (ต่อ)

แบบเรียน/หนังสือเรียน	วิธีสอน	รายละเอียด
(๓) แบบหัดอ่านหนังสือไทยของอำมาตย์โทพระวิภาชน์วิทยาลัย (สังข์ พุกกะเวส) (พ.ศ. ๒๔๖๕-๒๕๑๙)	วิธีแจกลูกประสมคำ	<ul style="list-style-type: none"> - แบ่งออกเป็นบทสั้น ๆ หลายบท แต่ละบทจะมีสระเพียง ๑-๒ ตัว พยัญชนะไม่มาก - มีตัวอย่างเป็นคำ ประโยค และเรื่องสั้น ๆ
(๔) แบบเรียนใหม่ของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (พ.ศ.๒๔๗๗-๒๔๘๐)	วิธีแจกลูกประสมคำ	<ul style="list-style-type: none"> - เลือกพยัญชนะ สระที่มีรูปใกล้เคียงกันมาสอนก่อน - มาตราสะกด แบ่งเป็น ๓ กลุ่ม - สอนไวยากรณ์
(๕) แบบเรียนเร็วใหม่ของหลวงจรุณกิจวิฑูร และนายฉันทน์ ขำวิไล (พ.ศ. ๒๔๗๙-๒๕๒๐ โดยประมาณ)	วิธีแจกลูกประสมคำ	<ul style="list-style-type: none"> - แบ่งสระออกเป็น ๔ ชุด - แบ่งพยัญชนะออกเป็นอักษรกลาง สูง ต่ำ - ผันอักษรแจกลูกประสมคำไปตามลำดับสระทีละชุด - มีตัวอย่างเป็นคำ ประโยค และเรื่องสั้น ๆ

ตารางที่ ๑ แบบเรียนหรือหนังสือเรียนที่เน้นผลสัมฤทธิ์ด้านการอ่านออกเขียนได้ (ต่อ)

แบบเรียน/หนังสือเรียน	วิธีสอน	รายละเอียด
(๑) หนังสืออ่านมาตรฐานของ นายยง อิงคเวทย์	วิธีสอนเป็น คำ เป็น ประโยค	- สอนคำใหม่ในบทเรียน - ใช้อุปกรณ์ช่วยสอน เช่น บัตรคำ ฯลฯ - ครูต้องสอนให้จำเป็นคำ - ไม่มีแบบฝึกหัด
(๒) แบบสอนอ่านภาษาไทย (ชุดสุดา-คารวี) ของนายอภิรักษ์ จันทวิมล		
(๓) ชุดบันไดก้าวหน้า (เรณู-ปัญญา) ของนายกี กิรติวิทโยธาร		
(๔) แบบเรียนภาษาไทย ประถมปีที่ ๑ ของนายสมาน แสงมลิ		
(๕) แบบสอนอ่านภาษาไทย ชุดเราช่วยกัน เราช่วย เรียนของ นายก่อ สวัสดิพิณชัย (พ.ศ. ๒๔๙๔-๒๕๐๑)		

หลัง พ.ศ. ๒๕๐๑ วัตถุประสงค์ของหลักสูตรเปลี่ยนแปลงไป ผลสัมฤทธิ์ของการเรียนไม่ได้เน้นการอ่านออกเขียนได้เท่านั้น แต่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนสามารถใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร วิธีสอน ใช้การแจกลูกประสมคำและอ่านเป็นคำเป็นประโยคมาผสมผสานกัน สร้างบทอ่านที่มีเนื้อหา ๓ ประเภท คือ เนื้อหาดัดตอนจากของเดิม เนื้อหาที่เขียนขึ้นใหม่ โดยมีชุดตัวละครต่อเนื่องกัน และเนื้อหาที่เขียนขึ้นใหม่ โดยไม่มีเนื้อเรื่องต่อเนื่องกัน ช่วงเวลาของพัฒนาการการสอนอ่าน-เขียนที่เน้นผลการศึกษา อาจแสดงด้วยตาราง ดังนี้

ตารางที่ ๒ หนังสือเรียนที่เน้นการใช้ภาษาเป็นเครื่องมือสื่อสาร

แบบเรียน/หนังสือเรียน	วิธีสอน	วิธีสอนอ่าน-เขียน
(๑) แบบเรียนภาษาไทย ชั้นประถมศึกษา ใน หลักสูตรประถม ศึกษา พ.ศ. ๒๕๐๓	ผสมผสานวิธีแจกลูก ประสมคำกับ การสอนเป็นคำเป็น ประโยค โดยมีเนื้อหาที่ ตัดตอนจากงานเก่า ที่มีอยู่แล้ว	แบบเรียนในชุดนี้มีวิธีการสอน ใกล้เคียงกัน ดังนี้ ๑. อ่านบทเรียน ๒. มีแบบฝึกหัดเป็นแบบแจกลูก ประสมคำ ๓. ฝึกทักษะการฟัง - พูด - อ่าน - เขียน - คิด ผสมผสานกับความรู้
(๒) หนังสือเรียนภาษา ไทยในหลักสูตร พ.ศ. ๒๕๒๑ (ชุดมานะ-มานี)	ผสมผสานวิธีแจกลูก ประสมคำกับ การสอนเป็นคำเป็น ประโยค โดยมี เนื้อหาที่เขียนใหม่	หลักภาษา ๔. มีคู่มือให้ชั้นละ ๑ เล่ม มีคำ อธิบายรายละเอียด บทต่อบท
(๓) หนังสือเรียนใน หลักสูตร พ.ศ. ๒๕๒๑ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓)	เนื้อหาที่เขียนใหม่ มีชุดตัวละคร แบ่ง เป็นบท ๆ เนื้อเรื่อง มีความต่อเนื่องกัน	

ตารางที่ ๒ หนังสือเรียนที่เน้นการใช้ภาษาเป็นเครื่องมือสื่อสาร (ต่อ)

แบบเรียน/หนังสือเรียน	วิธีสอน	วิธีสอนอ่าน-เขียน
(๑) หนังสือเรียน ชุด ภาษาเพื่อชีวิต ใน หลักสูตรการศึกษาขั้น พื้นฐาน พ.ศ. ๒๕๔๔	ผสมผสานวิธี แจก ลูกประสมคำกับ การสอนเป็นคำเป็น ประโยค	แบบเรียน ๒ ชุดนี้มีวิธีสอนใกล้เคียงกันดังนี้ ๑. อ่านบทเรียน ๒. มีแบบฝึกหัดเป็นแบบ แจก ลูกประสมคำ
(๒) หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน ภาษา ไทย ในหลักสูตรแกน กลางการศึกษาขั้นพื้น ฐาน พ.ศ. ๒๕๕๑	โดยเขียนเนื้อหา ขึ้นใหม่ตามสิ่ง แวดล้อมใหม่ ๆ เนื้อเรื่องจะไม่ต่อ เนื่องกัน	๓. ฝึกทักษะการฟัง-พูด- อ่าน- เขียน-คิด ผสมผสานกับความ รู้หลักภาษา ๔. แบบเรียน พ.ศ. ๒๕๕๑ มีคู่มือ ๒ เล่มสำหรับใช้สอนชั้น ประถมศึกษา ปีที่ ๑-๓ และ ๔-๖

เป็นที่น่าสังเกตว่า แม้จะมีหนังสือเรียนแบบใหม่ที่เน้นภาษาเป็นเครื่องมือสื่อสาร แต่แบบเรียนของอำมาตย์โท พระวิภาชนีวิทยาลัย (สังข์ พุกกะเวส) และแบบเรียนของหลวงจรูญกจิวิฑูร และนายฉันท ขำวิไล ก็ยังใช้สืบต่อมาเพราะเป็นหนังสือที่ช่วยให้อ่านออกเขียนได้ดี

สรุป

แบบเรียนหลักที่ใช้ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ถึงรัชกาลที่ ๘ นั้น ที่ใช้เป็นหลักมี ๕ เล่ม แต่ใช้ระบบเดียวกัน คือ การแจกลูกประสมคำเพื่อให้อ่านออกเขียนได้เป็นสำคัญ ความแตกต่างจะอยู่ที่วิธีสอน เช่น การแจกลูกพยัญชนะและสระทุกตัว การแจกลูกโดยเลือกสระเสียงยาวที่จำง่ายและใช้บ่อย ๆ มาสอนก่อนสระอื่น การแจกลูกแบบเลือกพยัญชนะและสระที่มีรูปคล้าย ๆ กันมาสอนก่อน เน้นการท่องจำให้ขึ้นใจ ฝึกให้คิดและสังเกต โดยมีคำอธิบายวิธีสอนไว้พอเป็นแนวทาง มีแบบฝึกหัดมากขึ้น และ มีรูป

ประกอบบ้าง อาจมีสื่อการสอน ช่วยบ้าง การสอนก็เริ่มจากให้อ่านออกเสียงก่อน แล้วสอนให้คัดลายมือ เขียนตามคำบอก เขียนย่อความ เรียงความ ฯลฯ

ในสมัยรัชกาลที่ ๙ เป็นต้นมา การสอนอ่าน-เขียนในแบบเรียนจะมีพัฒนาการ อย่างเห็นได้ชัด วัตถุประสงค์ของการสอนมิได้เน้นการอ่านออกเขียนได้เท่านั้น แต่จะ เป็นการใช้ภาษาเป็นเครื่องมือในการสื่อสาร หนังสือเรียนจึงมี ๒ ลักษณะ คือ มีการสอนให้อ่านออกเขียนได้เหมือนเดิม และสอนให้ผู้เรียนมีทักษะการใช้ภาษาเพื่อ การสื่อสาร นอกจากนี้ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๓ เป็นต้นมา หนังสือเรียนมิได้เป็นส่วนสำคัญ ที่สุดในการเรียนการสอน แต่ครูผู้สอนจะต้องใช้ วิธีสอนที่หลากหลาย ศึกษาหา ความรู้เพิ่มเติม ต้องใช้คู่มือและอุปกรณ์ช่วยสอน ถ้าครูผู้สอนเอาใจใส่ในการสอนและ ส่งเสริมให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมโดย บูรณาการทักษะการฟัง-พูด-อ่าน- เขียน-คิด ได้ ก็จะช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้ดีขึ้น

บรรณานุกรม

นิยะดา เหล่าสุนทร. (๒๕๕๒). *วัตนาการของแบบเรียนภาษาไทย*. กรุงเทพมหานคร: ลายคำ.

สุนันท์ อัญชสิณกุล. (๒๕๕๖). *การศึกษาพัฒนาการของหลักภาษาไทย*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อิงอร สุพันธ์วณิช และภาสพงศ์ ฝิวพอใช้. (๒๕๖๐). *พัฒนาการรูปแบบวิธีสอนอ่าน-เขียนภาษาไทยในระดับประถมศึกษาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ จนถึงปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).